

Torockó: mítosz – értékvédelem – turizmus

Tamáska Máté: *Torockó felfedezései: A műemléki tér szociográfiája*, Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2015.

Torockóról sokan hallottak, Torockón sokan jártak. Torockóról emlékeink vannak, s többé-kevésbé határozott véleménnyel rendelkezünk a település múltjáról és jelenlegi szerepéről. Tamáska Máté kiváló minőségben szerkesztett könyve mindezt egyértelműen mozgásba lendíti. Olvasóként, a fekete-fehér képeket és a tartalomjegyzéket átlapozva, kíváncsian várjuk, hogy a szerző milyen nézőpontokat emel ki, és hogyan találja meg az egyensúlyt a tudományos és az ismeretterjesztő tárgyalásmód között. Hogyan kapcsolódik össze az épített örökségre vonatkozó vélekedés a műemlékit térben zajló identitásképzéssel, a „Torockó-mítosszal” és mindez az 1996-ban elindult értékvédő munkával?

A kötet első fejezete, *A műhely* módszertani szempontból reflektál a téma sokszínűségére. „Zavarba ejtően sok a téma és szempont, amely minduntalan átlépi a tudományterületek határait. Ez Torockó igazi kihívása. Miként lehet egyszerre írni a történelemlről, az irodalomról, a településszerkezetről, az építészetről és a műemlékvédelemről úgy, hogy közben megmaradjon a szöveg egysége?” (16. old). A módszertani dilemma a szociográfia hagyományának irányába tereli a szerzőt, aki elsősorban a tényeket előtérbe helyező műfaj iránt köteleződik el. Tamáska a Torockón összegyűjtött anyagot beszélgetés- és dokumentummontázsként kezeli, amelynek alapjául huszonöt leírt interjú szolgál. A szerző arra kérte az embereket, hogy „beszéljenek az értékvédő programról, a vendéglátásról és arról, hogy milyennek látják a régi házakat” (22. old.).

A *Torockó-mítosz* címet viselő második fejezet szellemtörténeti kalandra invitál. Arra a kérdésre keresi a választ, hogy Torockó miként épült be a nemzeti identitás kincsesládájába. Ebben a folyamatban, hangsúlyozza Tamáska, Orbán Balázs leírásai nagyobb hatást gyakoroltak, mint Jókai Mór *Egy az Isten* regénye, amelyben Torockó *holdbeli tájként* jelenik meg. Orbán Balásznak köszönhető, hogy Torockó tudományos szempontból témává válik. Az irodalmi és tudományos tanulmányokon kívül, a szerző által készített interjúrészletek jól jelzik a különlegességtudatot és a kuriózummítoszt. A mítoszképzés szerves elemévé váltak az elsősorban fogyasztói logikát követő internetes bejegyzések. Ez a „zajos mítosz” is egyre inkább formálja a Torockóról kialakított képet. „Az internet tág teret nyújt a másolások és sajátos logikájú fejtegetések szövevényének. (...) A százával keringő fotók új valóságot teremtenek, egy kétdimenziós képi világot, amiben végül csak a Piactér marad meg, felette a Székelykövel, illetve az érzelmi kitörések a vendégszeretetről és a cukkiniról” (63. o.).

A *Faluváros* fejezet történetföldrajzi szempontból elemzi a települést. A Torockó-völgy (életkamra) négy települését Tamáska önálló kistájként értelmezi, amely világos természetföldrajzi határokkal rendelkezik. Torockó mint jobbágyközség, a vasművesség és a vaskereskedelem révén, jelentős szerepet töltött be Erdélyben. A bányavidékekre jellemző hangulat uralja a tájat. A szerző által közölt interjúrészletek jól jelzik, hogy bányászat emlékezete ma is meghatározza az

ott élők identitását. Az emberek által az egykori jobb időket felidéző elbeszélésekben „még felbukkan egy-egy reményteli sugár is, amely egy kis szerencséjével visszafordíthatna volna a település drámáját, és újjáéleszthette volna a már bezárt bányákat” (77. o.). A Thoroczky család, a vaskereskedelem, az unitárius vallás, a közigazgatási reform és a határmódosítás szavai jelzik azokat a fontos mérföldköveket, amelyek Torockót meghatározták. Társadalmi és gazdasági okok miatt, így Tamáska, Torockó a XX. században egy depressziós időszakot élt át, „az elzárt-ság és a megrekedtség nagyban erősítette Torockó mítoszát, egyben konzerválta a történeti településképet” (192. o.).

A *Látkép* fejezet a műemléki tér morfológiai karakterológiáját írja le. A település urbánus jellegéről tanúskodik a főtér. A Piac soron „sűrűsödik a műemléki Torockó, ez a legszebb felújított ház-sor, ezt fotózza a legtöbb turista, de még panziót is szívesebben nyitnak ezen az oldalon, mint az Alsó utcában” (95. o.). Az elemzés természetesen nem hagyja ki a templomnak, a vajornak és – a település egykori központjának – a Piac térnek a bemutatását. Ezekon kívül Tamáska végigvezeti az olvasót a főutcán, és a falu azon részeiről is számot ad, ahová ritkán téved turista. A magyarok percepciója számára fenyegetően ható román templomra is reflektál. Az emberek számára ennek a templomnak a helye kívül esik minden helyen. „A román templom úgy áll ott a falu közepén, mintha nem oda tartozna. Bárhol állhatna. Ezt a téren kívüliséget a friss kerítés még ki is hangsúlyozza. Mivel a falu többsége nem tud mit kezdeni a kialakult helyzettel, leginkább ignorálja azt. A tér és a templom egymás vakfoltjai. (...) Kellő gyakorlat-tal, előítélettel, sztereotípiával, érzelmi telítettséggel – kinek-kinek mi tetszik – bármilyen kiterjedő a mentális térből. A román templom a teret nem látja, a tér a román templomot” (101. old.).

A *Torockói ház* mindenekelőtt a főtéri fehér házakat tárgyalja. Az emberek a szász mintát követő XIX. századi háztípust tartják szépnek. A fejezet gondolatmenete és a jó minőségű fekete-fehér fotók is jelzik, hogy a fehér házak mellett a boronafalazatú jobbágyház is a műemléki állományhoz tartozik. A szerző százfős mintán felvett kérdőívvel kutatta az emberek viszonyát a házakhoz. Ennek alapján Tamáska arra a következtetésre jut, hogy az emberek attitűdjét egyfajta régiségnorma jellemzi. „A régiség norma sajátossága, hogy leegyszerűsíti a dilemmákat. Nagyjából azt mondhatjuk, hogy ha egy torockói régi ház fehérre meszelt és megvannak a dupla utcai ablakai, akkor a torockóiak szerint már teljesítette a műemlékes elvárásokat” (131. o.).

A hatodik fejezetben a szerző a Torockó Értékvédő Programot és a helyiek viszonyulását vizsgálja. Az értékvédő program a kilencvenes években indult. A modell lényege, hogy a háztulajdonosok és a szakemberek együttműködnek az értékvédő munkában. A program finanszírozását 1996 óta a budapesti V. kerület biztosítja. „A támogatások elfogadhatóságát nagyban segítette, hogy a pénz Magyarországról érkezett. Különösen a mai idősebb generációt erős érzelmi kötelék fűzi az anyaországhoz” (151. o.). A karbantartási vagy a felújítási támogatásokat azok az együttműködő tulajdonosok kapták meg, akiknek az igényeit is igyekeztek figyelembe venni. Ezenkívül az értékvédő program néhány veszélyeztetett műemléki épület megvásárlására és felújítására is kiterjedt. Tamáska rámutat a program fontos pozitív hatásaira, mint például arra, hogy a torockóiak az értékvédelmi munkát saját sikerüknek tartják. Ugyanakkor az interjúalanyok ellenvéleményt is megfogalmaztak a program koncepciójával vagy a kivitelező cég tevékenységével kapcsolatban. Az is kiderül, hogy „a helybeliek a támogatást nem egyszer összeke-

verik a szociális segély fogalmával, amihez szegénység és a rászorultság stigmája társul” (193. o.).

Az utolsó fejezetet a szerző a turizmus és helyi társadalom összefüggésének szenteli. A Húzza őket a hegy, a Gördülő turizmus és a Vendégváros társadalom fejezetcímek kifejezően jelzik, hogy Torockó kiemelt turisztikai célpont. A tömegturizmus látványát szemléletesen fogalmazza meg Tamáska: „Az egyre elegánsabb buszok egyre magasabb lépcsőfokairól leereszkedő utasok lába itt éri először Erdély földjét. A hatás nem marad el. Torockó lenyűgöző hangulati belépőt kínál a fejekben még mindig élő Tündérbertbe. (...) Az idő kevés, a történelem bonyolult, miközben gondosan meg kell tekinteni a házak díszzeit, jó képet vágni, amikor az idegenvezető az érettségi tételek adataira utal. A busz segít feldolgozni az elviselhetetlenül sok élményt és benyomást, összerázza a napokat, a helyeket és az embereket” (159. old.). Nyilvánvaló, hogy a tömegturizmus hozzájárult a település anyagi stabilizálódásához. A település jövője szempontjából ugyanakkor igen fontos a turizmus és a műemlékvédelem közötti egyensúly megtalálása. Egyik a másikra szorul, de több szempontból is marad a feloldhatatlan dilemma. A fejezet gondolatmenete rámutat az értékvédő munka pozitív hatására, ahogyan az épített örökség tudata beépült az emberek identitásába.

Tamáska kötete a szakmabelieknek és a Torockó iránt érdeklődőnek egyaránt ajánlható. A komplex valóság megragadásának egy sajátos szociográfiai kísérletéről szól. A tények, a fotó mint leíró eszköz, a szakirodalmi és szépirodalmi hivatkozások, valamint az interjúalanyok mondatai végül szerves egységgé állnak össze. Jól szemléltetik a műemléki tér és az élménytársadalom lehetséges kölcsönhatásait. A valóságértelmezés folyamatosan a humán és társadalomtudományi diszciplínák között mozog, miközben felidézti Torockó életvilágának legfontosabb kihívásait. Jó lenne Erdély más településeiről is ilyen több szempontú és élményközpontú vizsgálódást olvasni!